

Програму додаткового іспиту із спеціальності за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти з галузі знань С “Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини” за спеціальністю С5 “Соціологія” освітньо-наукової програми “Соціологія” розроблено робочою групою у складі:

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Науковий ступінь, вчене звання, за якою кафедрою (спеціальністю) присвоєно
БАКІРОВ Віль Савбанович – Гарант ОНП зі спеціальності С5 “Соціологія”	Професор з во кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій	Доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, професор кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій
МУРАДЯН Олена Сергіївна	Директор ННІ соціології та медіакомунікацій, доцентка з во кафедри політичної соціології	Кандидатка соціологічних наук, доцентка за кафедрою політичної соціології
НІКУЛІН В'ячеслав Сергійович	Заступник директора з навчальної роботи, доцент з во кафедри політичної соціології	Кандидат соціологічних наук
ХИЖНЯК Лариса Михайлівна	Професорка з во кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій	Докторка соціологічни х наук, професорка за кафедрою прикладної соціології та соціальних комунікацій
СОКУРЯНСЬКА Людмила Георгіївна	Професорка з во кафедри соціології	Докторка соціологічни х наук, професорка за кафедрою соціології
ДУБЛІКАШ Тетяна Миколаївна	Доцентка з во кафедри політичної соціології	Кандидатка соціологічни х наук, доцентка за кафедрою політичної соціології
СОРОКА Юлія Георгіївна	Професорка з во кафедри соціології	Докторка соціологічни х наук, професорка за кафедрою соціології
ГОЛІКОВ Олександр Сергійович	Професор з во кафедри соціології, заступник директора з наукової роботи	Доктор соціологічних наук, доцент за кафедрою соціології
БОЙКО Дмитро Миколайович	Завідувач кафедри політичної соціології	Кандидат соціологічних наук

КУЗІНА Ірина Іванівна	Завідувачка кафедри соціології	Кандидатка соціологічних наук, доцентка
--------------------------	-----------------------------------	--

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

РОЗДІЛ 1. КЛАСИЧНА СОЦІОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Тема 1.1. Позитивістський проєкт соціології: О. Конт та Г. Спенсер

О. Конт: соціальна статика й соціальна динаміка; закон трьох стадій розвитку людського розуму (теологічна, метафізична, позитивна).

Г. Спенсер: суспільство як організм; загальні системні принципи розвитку (нарощення маси, ускладнення структури, диференціація функцій). Класифікація соціальних інститутів за Г. Спенсером. Соціальний дарвінізм як світоглядний принцип.

Тема 1.2. Марксистська парадигма в соціології

Матеріалістичне розуміння історії. Базис та надбудова. Форми суспільної свідомості. Пізнання закономірностей і свобода в марксизмі. Революція як неодмінна складова суспільного життя та прогресу.

Тема 1.3. Соціологізм Е. Дюркгейма

Соціальний факт: властивості, примусова сила, зовнішність щодо індивіда. Колективні уявлення. Соціальна солідарність: механічна та органічна; розподіл праці як чинник солідарності. Поняття аномії, її симптоми та наслідки.

Тема 1.4. Розуміюча соціологія М. Вебера

Поняття соціальної дії, її ознаки; відмінність соціальної дії від реактивної поведінки. Ідеальний тип як засіб пізнання соціальної реальності. Типи легітимного панування (традиційне, харизматичне, легальне). Протестантська етика та дух капіталізму: релігійні витоки господарської раціональності.

Тема 1.5. Формальна соціологія Г. Зіммеля та теорія соціальних утворень Ф. Тьонніса

Г. Зіммель: центральне питання соціології («Як можливе суспільство?»). Ф. Тьонніс: природна й розумова воля; спільнота (Gemeinschaft) і суспільство (Gesellschaft) як два типи соціальних утворень.

Тема 1.6. Соціологічні системи В. Парето та П. Сорокіна

В. Парето: суспільство як система, що тяжіє до рівноваги; поняття резидуїв та деривацій. П. Сорокін: соціологія як генералізуюча наука; багатовимірний соціальний простір.

Тема 1.7. Психологічні напрями в соціології

Психологія натовпу Г. Лебона: механізми зараження, втрата індивідуальної відповідальності. Психоаналітична традиція: структура особистості за З. Фрейдом (Воно, Я, Над-Я), механізм ідентифікації. Транзактний аналіз Е. Берна (стані Я – Дитина, Батько, Дорослий) та його зв'язок із фрейдівською концепцією. Теорія ієрархії потреб А. Маслоу в соціологічному контексті.

Тема 1.8. Структурний функціоналізм: Т. Парсонс і Р. Мертон

Т. Парсонс: соціальна роль як одиниця соціальних відносин. Р. Мертон: явні та латентні функції; поняття статусного набору; теорії середнього рівня та критерії їхнього виокремлення. Референтні групи.

Тема 1.9. Конфліктологічна парадигма

Л. Козер: позитивні функції соціального конфлікту, зокрема згуртування групи перед зовнішньою загрозою. Р. Дарендорф: діалектика влади і спротиву; конфлікт як безперервний процес в умовах владної нерівності.

Тема 1.10. Рівні соціологічного знання та методологічні застереження

Мікро-, мезо-, макро- та мегарівень соціологічного аналізу. Рівні соціологічного знання: загальносоціологічні теорії, спеціальні соціологічні теорії, емпіричний рівень. Типові редукціоністські помилки в соціологічному поясненні (економічний редукціонізм, психологічний детермінізм тощо).

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА, СПІЛЬНОТИ, ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Тема 2.1. Соціальні спільноти та соціальні групи

Поняття соціальної спільноти; емпірична фіксованість, відносна цілісність. Критерії розрізнення спільнот (характер діяльності, рівень згуртованості й організованості, соціодемографічні характеристики). Суб'єктність та згуртованість як ключові характеристики. Референтні групи.

Тема 2.2. Соціальні статуси та соціальні ролі

Аскриптивний і досягнутий статуси. Статусний набір. Соціальні ролі, рольовий набір. Рольові конфлікти (внутрішньорольовий, міжрольовий, особистісно-рольовий). Відмова від індивідуальності співрозмовника як ігнорування особистості в рольовій взаємодії.

Тема 2.3. Соціальні інститути: сутність, різновиди, функції

Соціальний інститут як історично усталена форма організації спільної діяльності. Класифікації інститутів (у тому числі за Г. Спенсером). Явні та латентні функції соціальних інститутів.

Тема 2.4. Соціологія сім'ї, молоді та шлюбу

Подвійна природа сім'ї (мала група й соціальний інститут). Основні функції сім'ї (репродуктивна, соціалізаційна, емоційна, первинного соціального контролю та ін.). Історичні форми шлюбу: моногамія, полігамія, поліандрія; мікрорівневі трансформації шлюбних форм. «Нові форми» шлюбних контрактів. Зовнішні умови існування сім'ї (соціально-економічні, соціально-культурні, соціально-психологічні, демографічні). Сучасні тенденції розвитку сім'ї: зниження народжуваності, динаміка розлучень, вік вступу в шлюб.

Вікові межі молоді в сучасній соціології. Молодь як соціально-демографічна спільнота. Специфіка молоді. Проблеми молоді. Соціокультурні виміри молоді.

Тема 2.5. Соціалізація особистості

Поняття та механізми соціалізації (імітація, ідентифікація з батьками та ін.). Ресоціалізація: сутність і умови. Типи особистості в соціології (модальний, нормативний, ідеальний).

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРА, ЕТНІЧНІСТЬ, ЦІННОСТІ, ЗМІНИ

Тема 3.1. Соціологічне розуміння культури

Складові культури: цінності, норми, звичаї, традиції, обряди. Відмінність між звичаєм, обрядом і традицією. Типи культури (елітарна, народна, масова). Структурно-функціоналістський підхід до культури: культура як надіндивідуальна, набута, цілісна й інтегративна система. Класифікація цінностей (вітальні, смисложиттєві, міжособистісного спілкування, партикулярні тощо).

Тема 3.2. Етносоціологія: основні поняття та підходи

Основні теорії етносу: конструктивізм та примордіалізм. Конструктивістська концепція «уявлених спільнот» Б. Андерсона; роль друкарства у формуванні націй. Етнічна ідентичність як об'єктивно-суб'єктивний зв'язок особистості та етносу; типи етнічної ідентичності. Етніцизм і космополітизм як форми його прояву. Міжетнічна взаємодія: асиміляція («плавильний тигель»), інтеграція, конфлікт. Етнічні стереотипи, «Ми-образи» та «Вони-образи».

Тема 3.3. Теорії соціальних змін

Чинники соціальних змін: ендogenous / екзогенні, об'єктивні / суб'єктивні. Теорії модернізації та постіндустріального суспільства; ознаки постіндустріальної стадії. Комунітаризм як тенденція в сучасних суспільствах.

Тема 3.4. Класичні емпіричні дослідження та методи

Внесок Чиказької школи: дослідження «Польський селянин в Європі та Америці» В. Томаса і Ф. Знанецького як закладення основ якісної соціології. Аналіз особистих документів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

Підручники. Навчальні посібники

- Соціологія: навч. посібник / за ред. С. О. Макеєва. Київ: Знання, 2008. 566 с.
- Черниш Н. Й. Соціологія: підруч. за рейтингово-модульною системою навчання. Київ: Знання, 2009. 468 с.
- Anthony Giddens, Philip W. Sutton (2014) Essential Concepts in Sociology. Harry M. Johnson (1998) A Short History of Sociology [Reprint ed.]. Routledge. Polity Press. 446 p.
- Jerzy Szacki (1979) History of Sociological Thought. Greenwood Press xxi, 581 p
- George Ritzer (2005) Encyclopedia of social theory [Vol 1, 1 ed.]. Sage Publications. 548 p.
- George Ritzer, Barry Smart (2001) Handbook of Social Theory. Sage Publications Ltd. 565 pp.
- George Ritzer (2003) The Blackwell Companion to Major Classical Social Theorists. Wiley-Blackwell. 450 pp.
- George Ritzer (1996) Postmodern Social Theory. 149 p.
- John Urry (2000) Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty First Century. Routledge. 272 pp.
- Piotr Sztompka (1993) The Sociology of Social Change. Wiley-Blackwell. 368 pp.
- Philip S. Brenner (2020) Understanding Survey Methodology: Sociological Theory and Applications [4, 1 ed.]. Springer. 356 p.
- Don Martindale (2010) The Nature and Types of Sociological Theory. Routledge. 572 p.
- Wsevolod W. Isajiw (2003) Social Theory and Methodology: Causation and Functionalism in Sociology. Routledge. 168 p.
- David Silverman (1985) Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World. Gower. 220 p.
- Harry Collins (2019) Forms of Life: The Method and Meaning of Sociology. MIT Press
- Andre Beteille (2001) Sociology: Essays on Approach and Method. Oxford University Press. 296 p.
- Aaron V. Cicourel (1964) Method and Measurement in Sociology [1st Edition]. Free Press of Glencoe. 247 p.

Словники. Енциклопедії

- George Ritzer, J. Michael Ryan (editors) (2011) The Concise Encyclopedia of Sociology [1 ed.]. Wiley-Blackwell. 776 pp.
- R. Jon McGee, Richard L. Warms (2013) Theory in Social and Cultural Anthropology: An Encyclopedia [1 ed.]. SAGE Publications, Inc. 1056 pp.
- Edgar F. Borgatta, Rhonda J. V. Montgomery (2000) Encyclopedia of sociology [Volume 1, 2nd ed.]. Macmillan Reference USA. 756 pp.
- David L. Levinson, Alan R. Sadovnik (2002) Education and Sociology. An Encyclopedia. Routledge Falmer. 758 p.
- Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с.
- Соціологія: Терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / за ред В. М. Пічі. Київ: Каравелла; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 480 с.

Словники

- Wright, James D. (2015) International encyclopedia of the social & behavioral sciences [Second

edition]. Elsevier.

Garrod, Joan; Lawson, Tony (2001) Dictionary of sociology. Routledge;Fitzroy Dearborn. 273 pp.

John Scott (2014) A Dictionary of Sociology 4/e (Oxford Quick Reference) [4 ed.]. OUP Oxford. 832 p.

Bryan S. Turner. (2006) The Cambridge Dictionary of Sociology. Cambridge University Press. 709 pp.

Nicholas Abercrombie, Stephen Hill, Bryan S. Turner. (2006) The Penguin Dictionary of Sociology (Penguin Dictionary) [5th ed.]. Penguin (Non-Classics). 496 pp.

Gordon Marshall (editor). (1994) The concise Oxford dictionary of sociology [1st publ. ed.]. Oxford University Press. VIII+573 pp.

Gilles Ferreol (1998) Dictionar de sociologie. Polirom. 256 pp. Sociology. The Cambridge Dictionary (of) / gen. edition Bryan S. Turner. 3d ed.

Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Хрестоматії

Загальна соціологія. Хрестоматія / за ред. В. Г. Городяненка. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. 516 с.

Зарубіжна соціологія (XX – початок XXI ст.): хрестоматія / відп. ред. В.Г. Городяненко. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. 656 с.

Допоміжна література

Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія; пер. з нім. Київ: Ніка-Центр, 2011. 408 с.

Култаєва М. Д., Навроцький О. І., Шеремет І. І. Європейська теоретична соціологія XX–XXI століть : навч. посіб. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 328 с.

Соболевська М. Неофункціоналізм та постструктуралістські теорії в сучасній соціології: Навчальний посібник. Київ: Дух і Літера, 2010. 164 с.

Соціологічна теорія: традиції та сучасність: навч. посіб. / за ред. А. Ручки. Київ: Інститут соціології НАН України, 2007. 363 с.

Тарасенко В.І., Іваненко О.О. Проблема соціальної ідентифікації українського суспільства: Соціотехнологічна парадигма. Київ: Інститут соціології НАН України, 2004. 570 с.

Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство: основні поняття чистої соціології: пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2005. 262 с.

Горпинич О. В., Архипова А. О. Соціологія масових комунікацій та медіапланування: навчальний посібник. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 255 с.

Паніотто В. І., Максименко В. С., Марченко Н. М. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004. С. 232-241.

Ситник В. Ф., Краснюк М. Т. Інтелектуальний аналіз даних (дейтамайнінг). Навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. 376 с.

Бек Ульріх. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія; пер. з нім. К.: Ніка-Центр, 2011. 408 с.

Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ: Інститут соціології НАНУ, 2004. 400 с.

Іванов Валерій. Основні теорії масової комунікації і журналістики. Київ: Центр вільної преси, 2010. 258 с.

Коваліско Н. В. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2008. 240 с.

Медіа. Демократія. Культура / За ред. Н. Костенко, А. Ручки. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2008. 356 с.

Підходи до класового аналізу: колективна монографія / за ред. Е. О. Райта; пер. з англ. К.: Інститут соціології НАН України, 2019. 287 с.

Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації. Київ: Інститут соціології НАН України, 2011. 336 с.

Ручка А. Цінності та ціннісна зміна в соціологічній перспективі // Мінливості культури:

- соціологічні проєкції [наук. моногр.]. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. С. 41–75.
- Сорока Ю. Г. Свої, чужі, різні: соціокультурна перспектива сприйняття Іншого: моногр. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 332 с.
- Соціокультурні ідентичності та практики / під ред. А. Ручки. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2002. 315 с.
- Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. За ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. Київ: НаУКМА. 2017. 180 с.
- Стан сучасного українського суспільства: цивілізаційний вимір / [О. Н. Злобіна, Н. В. Костенко, М. О. Шульга та ін.]. Київ: Інститут соціології НАН України, 2017.
- Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
- Субкультурна варіативність українського соціуму / за ред. Н. В. Костенко, А. О. Ручки. Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2010. 287 с.
- Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / За ред. В. В. Танчера, В. П. Степаненка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2004. 244 с.
- Сучасний стан і перспективи розвитку соціології в Україні та Європі / за наук. ред. Є. І. Головахи та О. Г. Стегнія. Київ: ІС НАНУ, 2008. 188 с.
- Щудло С. А. Вища школа у пошуку якості: quo vadis. Харків – Дрогобич: Коло, 2013. 340 с.
- Inequality in the 21st Century. Edited by David B. Grusky and Jasmine Hill. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2018. 488 p.
- Gerlach J. Color revolutions in Eurasia. New York: Springer, 2014.
- Sociological objects: Reconfigurations of social theory / Ed. by G. Cooper, A. King, R. Rettie. New York: Routledge, 2016.
- Swedberg R., Smelser N. The Handbook of Economic Sociology. Princeton, 1994.
- Turner J. H. Theoretical Principles of Sociology. Vol. 2: Microdynamics. New York: Springer, 2010. 348 p.
- Turner J. H. Contemporary sociological theory. Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington DC: Sage Publication, Inc. 2013. 748 p.
- The consequences of social movements / edited by Lorenzo Bosi, Marco Giugni, Katrin Uba. Cambridge: Cambridge University Press. 2016. 410 p.
- The Palgrave Handbook of Relational Sociology / Ed. by F. Dépelteau. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
- Tokuyasu A. Social Systems in the Global Age. Tokyo: Springer Japan KK, 2018.
- Макеєв С. Повсякденні практики часів війни та економії// Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – К., 2015. – Випуск 2 (16) – С. 92-97.
- Злобіна О. Особливості мобілізації людського потенціалу в кризових умовах // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – К., 2015. – Випуск 2 (16) – С. 167
- Шульга М. Ризики для інтеграції суспільства в умовах воєнного конфлікту // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – К., 2015. – С. 505
- Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри; за ред. Л.Г. Скокової. Київ: Інститут соціології НАН України, 2021. 295 с. [<CEEEDEEE3F0E0F4E8FF2E696E6464> \(i-soc.com.ua\)](http://i-soc.com.ua)
- Круглий стіл “Системні ризики нестабільного суспільства: соціологічна аналітика” // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. - 4.-С.161–189. [Круглий стіл про ризики українського суспільства.pdf](http://i-soc.com.ua)
- Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. [maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf \(i-soc.com.ua\)](http://i-soc.com.ua)

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, інше методичне забезпечення

Сайт Соціологічної асоціації України <http://www.sau.kiev.ua>

Сайт International Sociological Association

<https://www.isa-sociology.org/en/conferences/world-congress/>

Сайт Європейської соціологічної Асоціації <http://www.europeansociology.org/about-esa>
Щорічник Міжнародної соціологічної асоціації (МСА) – «Annual Review of Sociology»
– <https://www.annualreviews.org/content/journals/soc/browse?page=previous-issues>

Звіти соціологічних досліджень Соціологічної групи «Рейтинг» [Sociological Group «Rating» \(ratinggroup.ua\)](http://www.ratinggroup.ua)

Звіти соціологічних досліджень Київського міжнародного інституту соціології [Домашня сторінка КМІС \(kiis.com.ua\)](http://www.kiis.com.ua)

Сайт інституту соціології НАН України [Інститут соціології НАН України | Інститут соціології НАН України \(i-soc.com.ua\)](http://www.i-soc.com.ua)

Програма вступних фахових випробувань до аспірантури соціологічного факультету за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти з галузі 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 054 Соціологія освітньо-наукової програми 054 Соціологія передбачає складання здобувачами вступного іспиту зі спеціальності та захист дослідницької пропозиції за темою майбутнього дисертаційного дослідження.

Результати вступних випробувань для вступу до аспірантури Університету є дійсними протягом календарного року (за Правилами прийому на навчання до аспірантури та докторантури Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у 2023 році (для громадян України, іноземців, які постійно проживають в Україні на законних підставах, осіб, яким надано статус біженця в Україні, та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту) (Додаток 7.1)).

Вступне випробування проводиться із застосуванням дистанційних технологій.

Критерії оцінювання додаткового іспиту із спеціальності

Тестове завдання складається з 40 запитань. Екзамен вважається таким, що був складений успішно, якщо здобувач набирає не менше 20 правильних відповідей (що дає 100 балів з 200 можливих).

Вступники, які набрали за шкалою 100-200 менше ніж 100 балів, отримують оцінку “не складено” та не допускаються до участі у конкурсному відборі.

Голова предметної комісії

Віль БАКІРОВ

Затверджено на засіданні приймальної комісії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № 5 від 05 травня 2026 року

Відповідальний секретар
приймальної комісії

Ганна ЗУБЕНКО